

Streszczenie

1. Cel naukowy rozprawy

Celem niniejszej dysertacji jest zbadanie roli wyrażen metaforycznych i metafor pojęciowych w procesie kształtowania i negocjowania tożsamości kobiet w tekstach północnoamerykańskich komiczek stand-upowych. Przyjmując perspektywę dyskursywną na kwestię konstruowania tożsamości, opisane w rozprawie badania pokazują, jak komiczki używają metafor do budowania własnej tożsamości płciowej oraz kształtowania i negocjowania tożsamości kobiet w ogóle. Stand-up jest formą występu komediowego, ale ma on na celu nie tylko rozbawienie publiczności, lecz także zwrócenie uwagi na istotne kwestie społeczne i kulturowe. Jest to tradycyjnie gatunek zdominowany przez mężczyzn, co sprawia, że wybierające tę formę ekspresji kobiety w sposób szczególnie akcentują problematykę płci, nawiązują do stereotypów i ról społecznych przypisywanych kobietom.

Opierając się na danych z zebranego przez autorkę korpusu tekstów amerykańskich komiczek, niniejsza praca próbuje odpowiedzieć na następujące pytania badawcze:

1. Jakich metafor pojęciowych używają komiczki do kształtowania tożsamości płciowej swojej oraz innych kobiet?
 - a. Czy i jakie tendencje w wyborze tych metafor dają się zauważyć w analizowanym materiale?
2. Jaki stosunek do tożsamości płciowej wyrażają zidentyfikowane metafory?
3. Jakie są funkcje metafor dotyczących kobiet w analizowanych tekstach?
4. Jaki obraz kobiety tworzą komiczki?

Odpowiedzi na postawione w pracy pytania mają na celu poszerzenie dyskusji na temat roli języka w kształtowaniu tożsamości kobiet w obrębie trzech obszarów oraz uzupełnienie luk w trzech obszarach badawczych: socjopragmatyki, językoznawstwa kognitywnego oraz badaniach nad humorem.

2. Struktura rozprawy

Dysertacja jest podzielona na trzy części: teoretyczną, metodologiczną i empiryczną. Pierwsza część poświęcona jest teoretycznym zagadnieniom, na których opierają się opisywane tu badania. Pierwszy rozdział, zatytułowany "Theories of humor", skupia się na przeglądzie teorii humoru, wliczając w to ogólną teorię humoru werbalnego (General Theory of Verbal Humor; Attardo & Raskin, 1991), teorię łagodnego naruszenia (Benign Violation Theory; McGraw &

Warren, 2014), jak również teorii wypracowanych na gruncie pragmatycznym, takich jak implikatury konwersacyjne (Grice, 1989) oraz teoria relewancji (Sperber & Wilson, 1986). Teorie te stanowią podstawę dalszych rozważań w rozdziale drugim, pod tytułem "Stand-up comedy", który poświęcony jest historii amerykańskich komików i komiczek.

Rozdział trzeci poświęcony jest związkowi między językiem a tożsamością, zwłaszcza tożsamością płciową. Rozważania podparte są założeniami Feministycznej Krytycznej Analizy Dyskursu (Lazar, 2005, 2014, 2018) oraz lingwistycznego i socjokulturowego podejścia do tożsamości zaproponowanego przez Bucholtz i Hall (2005), zgodnie z którym tożsamość kształtuje się w procesie interakcji społecznych i komunikacji. Rozdział trzeci kontynuuje dyskusję na temat tożsamości w kontekście stand-upu, z uwzględnieniem wielopłaszczyznowych tożsamości komików i ich publiczności.

Czwarty rozdział zawiera przegląd prac dotyczących kognitywnego podejścia do metafory. Bazując na teorii metafory pojęciowej (Lakoff & Johnson, 1980/2003), teorii metafory zamierzonej (Steen, 2015, 2017), oraz teorii relewancji (Sperber & Wilson, 1986), rozdział ten omawia metaforę z perspektywy dyskursu humorystycznego, jak i z perspektywy tożsamości płciowej. Badania pokazują, że sposoby tworzenia metafor i humoru (np. Attardo, 2015; Kövecses, 2010) wykazują sporo podobieństw, choć oczywiście nie wszystkie żarty są metaforyczne, ani też nie wszystkie metafory mają być zabawne. Z kolei badania nad metaforami odnoszącymi się do płci analizują poszczególne rodzaje dyskursu (np. polityczny i biznesowy), albo konkretne kategorie metafor (np. metafory odnoszące się do zwierząt, czy metafory odnoszące się do jedzenia).

Piąty rozdział stanowi samodzielną sekcję metodologiczną opisującą elementy językoznawstwa korpusowego, procedur identyfikacji metafory oraz założeń teoretycznych stanowiących podstawę analizy jakościowej. Materiał badawczy stanowią teksty 30 programów komediowych autorstwa 22 komiczek pochodzących głównie ze Stanów Zjednoczonych (m.in. Iliza Shlesinger, Ali Wong, Wanda Sykes, Tig Notaro czy Tiffany Haddish), nagranych i opublikowanych w serwisie Netflix w latach 2015-2021. Wyekscerpowano z nich 470 wyrażen metaforycznych, które zostały później sklasyfikowane pod kątem domen źródłowych i poddane analizie jakościowej opisanej w dalszych rozdziałach.

Wyniki przedstawione są w sekcji empirycznej składającej się z dwóch rozdziałów. Rozdział szósty jest dyskusją na temat wyrażen metaforycznych, ze szczególną uwagą poświęconą domenom źródłowym wykorzystywanym przez komiczki w swoich wystąpieniach. Obserwacje są dodatkowo ilustrowane licznymi przykładami z badanego korpusu.

Analiza jakościowa wyrażeń metaforycznych wskazuje na dominację metafor zwierzęcych oraz uprzedmiotawiających kobiety, na przykład jako dzikie lub domowe zwierzęta, jedzenie, miejsca: na poziomie metafor wyrażenia te tworzą negatywne konotacje lub odwzorowują już istniejące skojarzenia. Kobiety ukazane są jako przedmioty, których wartość jest zakorzeniona w ich wyglądzie fizycznym. Kolejną ważną obserwacją jest różnica w znaczeniach na poziomie metafory i na poziomie żartu — metafory z pozoru seksistowskie często nabierały nowego, przewrotnego znaczenia w kontekście wystąpienia, którego były częścią.

Rozdział siódmy poświęcony jest budowaniu i negocjacji tożsamości płciowej przez komiczki w swoich występach. Pierwsza część traktuje o obrazie kobiet, które tworzą artystki przy użyciu wyrażeń metaforycznych. Komiczki w występach skupiają się na trzech głównych sferach kobiecości: osobowości, macierzyństwie i związkach. Osobowość kobiety jest konstruowana w kategoriach cech charakteru, zachowania i wieku. Macierzyństwo skupia się głównie wokół ciąży i porodu, chociaż komiczki zwracają też uwagę na negatywne aspekty cyklu reprodukcyjnego. Z kolei tematyka związków oscyluje wokół poszczególnych etapów relacji: poszukiwania partnera, bycia w związku oraz powodów, dla których należy go unikać.

Druga część rozdziału skupia się na sposobach negocjacji kobiecej tożsamości z publicznością. Na poziomie stand-upu, proces kształtowania tożsamości odbywa się poprzez szereg wielopoziomowych interakcji, z czego najważniejsza z nich ma miejsce między artystką a publicznością; pozostałe poziomy mogą zachodzić także w odniesieniu do komiczki i postaci w jej opowieściach. Wyniki obserwacji pokazują, że artystki w dużej mierze stają w opozycji do ideologicznych założeń dotyczących płci i wynikających z nich norm społecznych. Ich postawy są weryfikowane przed publicznością, której zadaniem jest ustosunkowanie się do kształtowanych w ten sposób tożsamości.

Wyniki badań opisanych w niniejszej dysertacji ukazują ogromne znaczenie kontekstu użycia wyrażeń metaforycznych: metafory odnoszące się do płci, choć same w sobie mogą być przejawem ekstremalnego wręcz seksizmu, w kontekście kontrkulturowego charakteru stand-upu mogą być interpretowane jako próba przewrotu dotychczasowych norm społecznych i kulturowych.